

УДК 327.341

<https://doi.org/10.34142/24130060.2023.26.1.09>

МІЖДЕРЖАВНІ ВІЙСЬКОВІ КОНФЛІКТИ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

О. В. Старіков

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Статтю присвячено розгляду міждержавних військових конфліктів у контексті міжнародного права в політико-правовому вимірі. Метою статті є спроба розглянути проблематику міждержавних військових конфліктів к політико-правовому вимірі, зважаючи на тенденції зростання рівня міжнародної напруженості.

Досліджено основні класифікації міжнародних військових конфліктів у відповідності з нормативними документами міжнародного права. Зазначено, що суттєвою проблемою у здійсненні контролю відносно класифікації міжнародних військових конфліктів, з урахуванням супроводжуючих негативних процесів, наприклад порушень прав людини, під час тривання конфліктів, виступає фіксація різноманітних інтерпретацій порушень міжнародного законодавства, що призводить до труднощів ідентифікації конфлікту та пошуку шляхів його врегулювання.

Стверджується, що застосування норм міжнародного права залежить від особливостей збройного конфлікту.

Ключові слова: *міждержавний військовий конфлікт, збройний конфлікт, міжнародне право, класифікація конфлікту, врегулювання конфлікту.*

THE INTERSTATE MILITARY CONFLICTS IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL LAW: POLITICAL AND LEGAL DIMENSION

O. Starikov

The article is devoted to the consideration of interstate military conflicts in the context of international law in the political and legal dimension. The purpose of the article is an attempt to consider the issue of interstate military conflicts to the political and legal dimension, taking into account the increasing trends in the level of international tension.

The main classifications of international military conflicts in accordance with normative documents of international law have been studied. It is noted that a significant problem in the implementation of control over the classification of international military conflicts, taking into account the accompanying negative processes, such as human rights violations, during the duration of conflicts, is the fixation of various interpretations of violations of international law, which leads to difficulties in identifying the conflict and finding ways to resolve it.

It is noted that the task of specialists in international law (employees of human rights operations) does not include a public speech with official statements or a final definition of the type of conflict that is unfolding in the specified country.

It has been established that in modern conditions regionalization and globalization of the system of international relations contributes to the formation of regional legal spaces. The problem is the legality of their existence and the lack of a hierarchical distance of legal norms from universal, i.e. through regional to national.

It is emphasized that the issue of legal recognition of the state of war between states is a problematic aspect of international law, in the sense that recently this category has been replaced by the more ambiguous term "conflict". Although, based on the principles of formal logic, any war is a conflict by definition, at the same time, not every conflict is a war. Conflict is a broader category that includes the concept of "war" as a type of conflict.

It is claimed that the application of the norms of international law depends on the specifics of the armed conflict.

Key words: *interstate military conflict, armed conflict, international law, conflict classification, conflict settlement.*

Постановка проблеми. Напружена міжнародна обстановка є результатом кризи існуючого світового порядку. Повномасштабна російсько-українська війна, як наслідок агресивної політики та військового вторгнення з боку РФ, відбувається на східних кордонах Європи. Це виступає фактором загрози для безпеки країн Європейського Союзу та їхніх стратегічних партнерів, з одного боку, а з іншої сторони – демонстрацією зневажливого ставлення до норм міжнародного права з боку авторитарних режимів РФ та її союзників – КНР, КНДР, Ірану.

Нездатність міжнародних організацій, зокрема, ООН, як гаранта міжнародної безпеки, нейтралізувати діяльність агресора, свідчить про два моменти: 1) система міжнародного права де-факто не працює в сучасній світовій конфігурації; 2) військовий (збройний) конфлікт, як формат міждержавних відносин, набуває нової актуальності, зокрема, через те, що зростання рівня конфліктогенності збільшує імовірність застосування зброї масового знищення у випадку прямого зіткнення ядерних держав у можливій глобальній війні.

Аналіз актуальних досліджень. Наукові праці Р. Дарендорфа, К. Боулдінга, Т. Шеллінга, Л. Крісберга, А. Рапопорта, Н. Дороніної, Л. Герасіної, І. Денисенко дозволили дослідити проблематику конфлікту в західній та вітчизняній традиції, проаналізувати його властивості, основні тенденції та деякі типології.

Метою статті є спроба розглянути проблематику міждержавних військових конфліктів у політико-правовому вимірі.

Виклад основного матеріалу. Міждержавний військовий конфлікт має місце, коли одна чи декілька держав вдаються до застосування збройної сили проти іншої держави, незалежно від причин чи інтенсивності цього протистояння. Ніякого офіційного оголошення війни чи визнання ситуації не потрібно. Наявність міжнародного збройного конфлікту та подальше застосування міжнародного гуманітарного права до такої ситуації залежить від того, що насправді відбувається на місці. Він базується на реальних умовах. Окрім звичайних міждержавних збройних конфліктів, Додатковий протокол I розширює визначення міжнародних збройних конфліктів, включаючи збройні конфлікти, під час яких народи борються проти колоніального правління, іноземної окупації чи расистських режимів під час реалізації свого права на самовизначення.

Міжнародне право, як конститутивна компонента сучасного світового порядку, визначає певні характеристики міждержавних збройних конфліктів для певного окреслення змістової наповненості останніх для подальшої регуляції та запобігання. Зокрема, в межах міжнародного права пропонується наступна класифікація:

1) Міжнародний збройний конфлікт, відносно якого застосовуються чотири Женевські конвенції 1949 р., Додатковий протокол I 1977 р. та деякі інші правові норми;

2) Міжнародні збройні конфлікти, що перетворюються на національно-визвольні війни (регулюються Додатковим протоколом I (1977);

3) Збройні конфлікти неміжнародного характеру, котрі регулюються спільною статтею 3 Женевських конвенцій, а також нормами звичаєвого права;

4) Збройні конфлікти неміжнародного характеру, які тлумачаться доволі вузько та регулюються Додатковим протоколом II від 1977 року (Bohdanovych та Manachynskyi, 2007).

У відповідності до Женевських конвенцій міжнародний (міждержавний) збройний конфлікт визначається «як будь-яка суперечність,

що виникає між державами та спонукає до втручання з боку представників збройних сил, навіть при запереченні однією з держав факту наявності війни. Тривалість конфлікту та чисельність жертв не враховуються при цьому та не мають значення» (Vikipediya, 2023).

Варто звернути увагу, що у Додатковому протоколі I до класу міжнародних збройних конфліктів включено конфлікти пов'язані зі збройною боротьбою народів проти іноземної окупації, імперського панування та расистських режимів, у контексті реалізації права на самовизначення, закріплено у міжнародних документах.

Важливим моментом є той факт, що спільна для усіх чотирьох Женевських конвенцій стаття 3 передбачає юридичну відповідальність не лише для урядових сил, але й для недержавних структур, котрі беруть участь в збройному конфлікті.

Значною проблемою у здійсненні контролю відносно порушень прав людини під час збройних конфліктів пов'язана з різноманітними категоріями збройних конфліктів. Застосування норм міжнародного права залежить від особливостей збройного конфлікту. З метою адекватного застосування норм міжнародного права фахівці з міжнародного права та відповідні інститути мають розрізнявати:

- a. Міжнародні військові конфлікти;
- b. Національно-визвольні війни;
- c. Збройні конфлікти неміжнародного характеру (регулюються Статтею 3);
- d. Збройні конфлікти неміжнародного характеру (регулюються Додатковим протоколом II);
- e. Інші ситуації.

Орієнтовний алгоритм з цього питання передбачає:

- 1) Проведення внутрішньої оцінки конфлікту, який відбувається у конкретній країні;

2) Співвіднесення отриманих параметрів конфлікту з критеріями у міжнародних документах;

3) Оцінка можливостей застосування регулятивних механізмів;

4) Врахування змін рівнів конфліктної взаємодії під час його протікання (Bohdanovych ta Manachynskyi, 2007).

Слід взяти до уваги, що у завдання фахівців з міжнародного права (співробітників операцій по правах людини) не входить публічний виступ з офіційними заявами або остаточним визначенням того виду конфлікту, котрий розгортається у визначеній країні.

У «Стратегії воєнної безпеки України» (2021) зауважується, що: «На глобальному рівні основними аспектами воєнної безпеки є руйнування створеної після Другої світової війни системи міжнародної безпеки, підвищення рівня невизначеності і непередбачуваності безпекового середовища, яке характеризується:

посиленням боротьби за ресурси та міждержавної конкуренції із застосуванням політико-дипломатичних, економічних, інформаційних, воєнних і гібридних інструментів, зокрема економічних важелів впливу, приватних військових компаній, регулярних військ без знаків розрізнення;

загостренням конфліктів, спричинених етнічними, релігійними, міграційними, економічними та іншими чинниками;

конкуренцією держав у сфері космічних, квантових, інформаційних, кібернетичних, гіперзвукових, біологічних, нано- та інших технологій, розробленням на їх основі систем озброєнь з використанням нових фізичних принципів, робототехніки та новітніх матеріалів, мілітаризацією навколоземного космічного простору;

загрозами виникнення надзвичайних ситуацій, зокрема спричинених епідеміями;

поширенням міжнародного тероризму та злочинності, загрозою розповсюдження зброї масового ураження (Prezydent Ukrainy, 2021).

Отже, в даному фрагменті української стратегії доволі чітко вказані основні ризики сучасної міжнародної обстановки. А повномасштабне вторгнення РФ в Україну продемонструвало нову колізію – повне ігнорування міжнародного права з боку ядерної держави – члена Радбезу ООН. Росія завжди виступала і продовжує виступати критиком «експансії» ліберальних цінностей на шкоду традиційним та інтернаціоналізації конфліктів під виглядом захисту демократії та прав національних меншин, посягань на державний суверенітет, попередження гуманітарних катастроф тощо. Водночас, вона сама повністю наслідує означеним моментам, руйнуючи таким чином архітектуру міжнародного права та безпеки.

В сучасних умовах регіоналізація та глобалізація системи міжнародних відносин сприяє формуванню регіональних правових просторів. Проблемою є законність їхнього існування та відсутність ієрархічної відстані правових норм від універсальних, тобто через регіональні до національних.

Іншим проблемним аспектом міжнародного права виступає питання юридичного визнання стану війни між державами, в тому сенсі, що останнім часом дана категорія замінюється більш неоднозначним терміном «конфлікт». Хоча, виходячи з принципів формальної логіки, будь-яка війна, є конфліктом за визначенням, водночас, не кожен конфлікт є війною. Конфлікт – більш широка категорія, що включає у себе поняття «війни», як різновиду конфліктного зіткнення.

Окрім того, визнання стану війни може бути наслідком її оголошення з боку одного суб'єкта іншому – «класичний» варіант. Разом з тим, міжнародна практика конфліктної взаємодії XX-XXI ст. демонструє нам можливості інспірації війни де-факто, при невизнанні її стану де-юре. Для цього активно використовується спеціальна термінологія: «операція з примусу до миру», «гуманітарна інтервенція», «введення контингенту обмежених сил», «спеціальна військова операція», «контртерористична операція», «операція по відновленню конституційного ладу» тощо.

Використання означених термінів у публічному просторі створює підстави для невтручання тих наднаціональних структур, функцією яких є контроль над дотриманням норм міжнародного права. Інертність таких організацій свідчить про занепад чинного світового порядку, адже порядок підтримується, коли діють визначені «правила гри». Реакція світового співтовариства на геноцид в Руанді (1994), війни розв'язані Росією проти республік колишнього СРСР з анексією та окупацією територій, сумнівні офіційні приводи інтервенції США та їхніх союзників до Іраку та інші кейси свідчать про те, чинні міжнародні організації (зокрема, ООН) виявляють абсолютну дисфункцію в плані реакції на зовнішні виклики.

Менше з тим, на думку деяких юристів-міжнародників, наприклад Дж. В. Бюртона, правове регулювання з розв'язання конфлікту не спрямоване на викорінення конфлікту як такого, а скоріше на припинення моделей неадекватної соціальної поведінки, як це визначено в поточній нормативній системі міжнародного співтовариства, і запровадження взаємоприйнятних довготривалих рішень протилежних інтересів ненасильницькими засобами. У цьому визначенні закладено усвідомлення того, що ініціатива щодо вирішення конфліктів є свідомим зусиллям, продиктованим, перш за все, ціннісними міркуваннями, які окреслюють чіткий спектр прийнятної та неприйнятної поведінки та взаємодії. У цьому сенсі як концептуально, так і практично недоречно вводити чисті антиподи досліджуваної концепції, такі як геноцид і виселення населення, до загальної типології розв'язання конфлікту (Stefanova and Greco, 1997, p. 2).

Розв'язання конфліктів стосується ініціатив, розпочатих після спалаху насильства. Таким чином, вони спрямовані на те, щоб скасувати та відредагувати факт, що здійснився, а не на його запобігання. Окрім встановлення операційних периметрів розв'язання конфлікту, також необхідно встановити таксономію його семантичних похідних і варіацій, щоб екстраполювати вичерпне визначення.

Врегулювання конфлікту використовується для позначення припинення насильства в конфлікті. На відміну від розв'язання конфлікту, цей термін означає тимчасову, проміжну та часто нестійку рівновагу між воюючими сторонами, яка не виправляє сформованих конфліктних відносин, схильних до жорстокості. Потенціал для повторного прояву насильства на цій стадії високий, хоча й не неминучий. Врегулювання конфлікту також може бути перехідною фазою до вирішення конфлікту, наприклад. г. припинення вогню, угоди про введення миротворчих сил тощо. Джані Летерман і Раймо Вейрінен визначають врегулювання конфлікту як «припинення відвертої ворожнечі, але не усунення глибинних причин» (Stefanova and Greco, 1997, p. 3).

Важливо відрізнити врегулювання конфлікту, як обговорювалося вище, від припинення конфлікту, що використовується в більш загальному значенні простого припинення конфлікту. Як зазначалося раніше, наше розуміння вирішення конфлікту не розглядає всі можливі способи припинення насильства як належать до сфери вирішення конфлікту. Вважаємо за необхідне ввести також термін «припинення конфлікту» для протиставлення його врегулюванню та вирішенню. Наприклад, мирний договір, укладений в результаті фізичної, військової або політичної капітуляції або капітуляції однієї зі сторін конфлікту, або в результаті одностороннього оголошення перемоги переможцем, не є прикладом вирішення конфлікту, навіть якщо воно припинило насильство. У цьому випадку джерело насильства конфлікту не усувається, не вирішується, а пригнічується. Навпаки, спільна політична угода, яка виникає в результаті врегулювання шляхом переговорів між воюючими сторонами, підпадає під наше визначення вирішення конфлікту. Таким чином, припинення конфлікту розуміється невибірково, і часто в строго військовому сенсі вводиться тут, перш за все, щоб уточнити визначення, а не як частина таксономії, що розробляється.

Управління конфліктами відрізняється від вирішення конфліктів тим, що перше вважається процесом, а друге – бажаним результатом. Таким

чином, управління конфліктами охоплює всі прийоми, стратегії та методи, які використовуються для досягнення кінцевої мети – розв’язання насильницького конфлікту. У цьому сенсі ці два поняття невід’ємно пов’язані одне з одним. За словами Дж. Берковіча, «керування конфліктом – це свідомий процес прийняття рішень, за допомогою якого сторони конфлікту, за допомогою або без допомоги сторонніх осіб, вживають заходів для трансформації, деескалації або припинення конфлікту в стійкий і взаємоприйнятний спосіб» (Stefanova and Greco, 1997, p. 3).

Варто зазначити, що часто ці два терміни використовуються як синоніми для позначення як процесу, так і кінцевого результату. Проте з метою концептуальної ясності, а також для того, щоб виробити більш стислу (і, отже, більш функціональну) типологію, доцільно на цьому етапі відокремити вирішення конфлікту від управління конфліктом.

Раймо Вайрінен визначає чотири основні категорії конфлікту, які можуть зазнати трансформації: актори, проблеми, правила та структура. Будь-який із них, окремо чи в поєднанні з іншими, може розширити сферу вирішення конфліктів і покласти край насильству. Ця конкретна перспектива, як і раніше розглянута, робить вирішення конфлікту динамічним, а не стаціонарним явищем (Stefanova and Greco, 1997, p. 4).

Більше того, пропонуючи замінити традиційне, одновимірне обґрунтування розв’язання конфлікту структурним, багатоваріантним підходом, трансформація конфлікту також розширює спектр, у якому можна застосовувати відповідну типологію.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз отриманих результатів свідчить про вельми неоднозначні інтерпретації стану, причин та протікання міждержавних збройних конфліктів, як у науковій літературі, так і в документах міжнародного законодавства. Класифікація того або іншого конфлікту потребує зваженого та фахового підходу адже адекватна ідентифікація буде слугувати підґрунтям для обрання того чи іншого методу врегулювання.

Не підлягає сумніву, що дослідження міждержавних військових конфліктів буде вельми актуальним для наукової спільноти тривалий час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданович, В.Ю. та Маначинський, А.Я. 2007. *Конфлікти та війни після розпаду СРСР: монографія*. Київ.
2. Вікіпедія, 2023. *Женевські конвенції*. [online] Доступно: <http://surl.li/crvgw> [Дата звернення 28 Березень 2023].
3. Президент України, 2021. *Стратегія воєнної безпеки України*. [online] Доступно: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> [Дата звернення 28 Березень 2023].
4. Stefanova, R. and Greco, E. 1997. *Typology of Conflict Resolution: Paper prepared for the conference organized by the Helmut Kohl Institute for European Studies in cooperation with TEPSA on "The role of the EU in solving conflicts in its periphery: what can a civilian power do?", Jerusalem, May 31-June 2, 1997* [online] Доступно: <https://www.iai.it/sites/default/files/iai9707.pdf> [Дата звернення 28 Березень 2023].

REFERENCES

1. Bohdanovych, V.Iu. ta Manachynskiy, A.Ia. 2007. *Konflikty ta viiny pislia rozpadu SRSR: monohrafiia*. Kyiv.
2. Vikipediia, 2023. *Zhenevski konventsii*. [online] Dostupno: <http://surl.li/crvgw> [Data zvernennia 28 Berezen 2023].
3. Prezydent Ukrainy, 2021. *Stratehiia voiennoi bezpeky Ukrainy*. [online] Dostupno: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> [Data zvernennia 28 Berezen 2023].
4. Stefanova, R. and Greco, E. 1997. *Typology of Conflict Resolution: Paper prepared for the conference organized by the Helmut Kohl Institute for European Studies in cooperation with TEPSA on "The role of the EU in solving conflicts in its periphery: what can a civilian power do?", Jerusalem, May 31-June 2, 1997* [online] Доступно: <https://www.iai.it/sites/default/files/iai9707.pdf> [Accessed 28 March 2023].

Інформація про автора:

Старіков Олександр Валерійович — магістрант Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, спеціальність 052 Політологія; e-mail: alexslawyer@gmail.com; ORCID: 0009-0007-1071-0988.

Стаття надійшла до редакції: 02.05.2023 р.

Прийнята до друку: 23.05.2023 р.